

Sprogopgør: Sig navnet

Hvad skal barnet hedde? Gennem årtier er betegnelsen for den gruppe mennesker, som er indvandret til Danmark, løbende blevet udskiftet. Nu bør det ske igen, siger forskere.

Af LARS NØRGAARD PEDERSEN

Indvandrere, udlændinge, tosprogede, nydanskere, etniske grupper, minoriteter, fremmedsprogede, perkere, 2.g'ere. Kært barn har mange navne, især når der er tale om en befolkningsgruppe, som igen og igen er til debat - og især når debatten udspilles midt i et spændingsfelt af anklager om racisme og fordomme.

Danskerne har åbenbart et stort behov for at tale om de fremmede eller de borgere, som ikke kan præsentere et stamtræ af danske rødder i mindst tre generationer - men hvad skal de kalde dem? Og hvem taler vi egentlig om?

Termerne bruges i ét væk på tværs af generationer, på tværs af oprindelse, på tværs af fagområder. Udtryk fra skoleområdet anvendes i den brede offentlige debat - og omvendt.

Det seneste årti har især ordet tosprogede/tosproget vundet frem; det optræder i stort set ethvert medie, anvendes i flæng i den brede befolkning, ligesom officielle organer som Undervisningsministeriet har adopteret det. Men ordet er så slidt, og dets betydning kolliderer så meget med måden, det bruges på, at forskere ønsker at sende termen fra ordbogen til glemmebogen.

Spørgsmålet er, hvad det kan erstattes med? Om det er muligt at afvikle en anerkendt term?

Historien tyder på, at det er muligt; at der løbende sker en udskiftning.

Først var det arbejdere

Det begyndte med indvandrende tyske teglværksarbejdere, polske landarbejdere og forfulgte russiske jøder gennem 1800-tallet, fortsatte med ungarere efter Sovjetunionens invasion i 1956 og senere med arbejdskraft til industrien i 1960'erne og 1970'erne fra Tyrkiet, Jugoslavien, Pakistan og Marokko.

Dengang hed de fremmedarbejdere. Det klingede ikke helt godt, og så blev de til gæstearbejdere.

Derefter fulgte bådflygtninge fra Vietnam fra 1975, grupper fra Iran, Irak, Libanon og statsløse palæstinensere som fulgte af krig og uroligheder i Mellemøsten i 1980'erne. På det tidspunkt benævnte man overvejende grupperne efter myndighedernes kategorisering; om de var flygtninge med krav på beskyttelse efter internationale konventioner, eller om de var indvandrere. Betegnelser som asylansøgere, familiesammenførte og de facto-flygtninge dukkede også op, men begreberne smeltede sammen, bl.a. fordi flygtninge og indvandrere giftede sig, og hvad skulle børnene så hedde?

I 1990'erne forsøgte flere at introducere et samlet begreb for både indvandrere og flygtninge. Man talte om sproglige minoriteter og etniske minoriteter, men begreberne slog aldrig igennem.

De bilinguale

Sideløbende kørte en separat debat på skoleområdet. I bestemmelser fra 1978 og 1984 kaldte Undervisningsministeriet eleverne for fremmedsprogede, men i en bekendtgørelse af 1996 skiftede man til tosprogede og fulgte dermed den engelske betegnelse bilingual.

Dengang var én af fortalere for tosprogede Anne Holmen, professor i tosprogethed.

»I skolesammenhæng ville vi dreje debatten væk fra, om der var tale om flygtninge eller indvandrere, fordi sproget var det relevante. Og fremmedsprogede harmonerede ikke med, at folkeskolen generelt tager udgangspunkt i det enkelte barns forudsætninger. De to sprog er jo ikke fremmede for barnet selv,« forklarer hun.

Langsomt gled ordet tosprogede imidlertid over i den brede offentlige debat, og derfor befinder ordet sig i dag i en »en vis gråzone«, fremhæver professoren.

»Hovedproblemet er koblingen mellem det at være tosproget og det at have store sproglige problemer. I dag er ordet overvejende rettet mod en gruppe tosprogede - dem med problemer - og så kan det ikke længere bruges om den store gruppe,« siger hun.

Dobbelt-halvt-sprogede

Hvilket ord, man anvender om gruppen, har også betydning for debatten - nydanskere klinger f.eks. pænere end fremmedarbejdere. På socialområdet er betegnelserne for udsatte grupper også blevet mere positivt ladet de seneste år: fra åndssvage over psykisk syge til personer med nedsat funktionsevne.

Skældsordet perkere har ligeledes ændret betydningsindhold. I dag kalder mange mørklødede børn indbyrdes hinanden for perkere - ligesom afroamerikanere internt anvender slang-udtrykket nigger.

»Det er vel for at tage saft og kraft fra stigmatiseringen, men der er også tale om leg med ord og ironi,« siger Anne Holmen.

Professor i specialpædagogik Niels Egelund kalder tosprogede for »den accepterede term«.

»Men jeg mener, man skal skære ind til benet og kalde dem det, de er, nemlig indvandrere og efterkommere. Så kan man derefter inddele dem efter, om de har vestlig eller ikke-vestlig baggrund. Måske burde man kalde dem dobbelt-halvt-sprogede,« siger han.

Professor i sprog og kommunikation Johannes Wagner fremhæver, at man aldrig vil kalde et barn tosproget, hvis barnet har en amerikansk far og en dansk mor, og han nævner et eksempel fra et informationsmøde på en folkeskole: skoleinspektøren konstaterede, at der ikke var forældre til tosprogede børn til stede, en hollandsk mor afbrød og pegede på sit barn, hvorefter skoleinspektøren blev lettere forvirret og fastslog, at det altså ikke var det, han mente med tosprogede.

Johannes Wagner foreslår i stedet børn med et andet modersmål end dansk eller børn med sprogproblemer.

Det ville dog give nogle lange overskrifter i medierne.

»Så kan man vælge migrantbørn eller minoritetsbørn,« siger han.

Forskere siger perker

Professor i dansk, Jens Normann Jørgensen, siger det direkte. Han mener, at termen perker er den mest præcise betegnelse for den gruppe, der refereres til. I lukkede forskerkredse anvender man derfor denne term, oplyser han.

»Det er meningsløst at kalde dem indvandrere. Det er der så mange andre, der er, f.eks. personer med norsk eller svensk baggrund. Og ordet tosprogede giver slet ingen mening. Det betyder, at man i det daglige møder og har brug for to sprog, og det har faktisk alle danske børn, som dagligt møder dansk og engelsk, f.eks. ved computeren. Ordet perker er opstået i 1970'erne, og det er formentlig dannet af en hybrid af perser, tyrk og pakistaner. Men det er et gæt, for forskerne ved det faktisk ikke«.

I den brede del af befolkningen klirrer perker imidlertid for meget af racisme.

»Derfor kalder forskere gruppen sproglige mindretalsdanskere i offentligheden,« siger Jens Normann Jørgensen.

Og termen perker vil først blive bredt accepteret, i det øjeblik gruppen selv har erobret den, tilføjer han.

Det er endnu ikke sket med termen nigger i USA, hvor det fortsat kun er afroamerikanerne, som internt kan bruge udtrykket. Men herhjemme har homoseksuelle selv erobret ordet bøsse, og så bliver det alment accepteret at kalde en bøsse for en bøsse.

»Man har erobret termen, når andre ikke kan bruge den krænkende mod en længere,« uddyber Jens Normann Jørgensen.

Louise Frevert, medlem af Folketinget for Dansk Folkeparti, mener, at tosprogede er optaget i det danske sprog, uden at man har spurgt til ordets egentlige betydning. Hun vil nu bede undervisningsminister Bertel Haarder (V) om at pålægge ministeriet at udskifte tosprogede med SSF-børn (sprogligt svagt funderede).

Hvorfor ikke bare dansker?

Imam Fatih Alev bryder sig hverken om at blive kaldt tosproget eller indvandrer:

»Jeg foretrækker dansker med anden etnisk baggrund. Tosproget begrænser sig til en for snæver gruppe, og indvandrer er endnu mere problematisk, for hvad så med anden, tredje og fjerde generation? Jeg er f.eks. aldrig vandret ind i Danmark. Hvorfor ikke bare kalde alle for danskere? Eller være helt specifik og sige en person med tyrkisk baggrund? Måske kan man slet ikke finde en bred betegnelse, fordi der er tale om så forskellige minoriteter,« siger imamen.

På Videnscenter for tosprogethed og interkulturalitet, det tidligere UC2, bruger man konsekvent ordet tosprogede.

»Hvis man bruger den definition, at det handler om børn, som har brug for mindst to sprog, er det ikke nødvendigvis misvisende. Indvandrerbørn bryder jeg mig ikke om, fordi mange af dem er født og opvokset i Danmark, og anden-generationsindvandrere fastholder dem i en diskursiv forskellighed,« siger centerleder Jens Skovholm.

Han vil ikke afvise, at ordvalget skyldes politisk korrekthed:

»Der er megen politisk korrekthed og politik i det her emne, og det er der selvfølgelig også i betegnelserne. Det er vel også derfor, at det er så svært at finde en fælles betegnelse,« siger Jens Skovholm.

lars.pedersen@jp.dk